

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasəti

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandığı gündən fəal xarici siyasət yeritməyə başladı. 1918-ci il mayın 30-da Nazirlər Şurasının sədri Fətəli xan Xoyski Türkiyə, Almaniya, Avstriya-Macaristan, Fransa, Böyük Britaniya, İtaliya, ABŞ, Bolqarıstan, Rumıniya, İran, İspaniya, Hollandiya, Rusiya, İsveç, Ukrayna, Danimarka və Yaponiya xarici işlər nazirliklərinə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması barədə məlumat göndərdi.

Zaqafqaziya seyminin nümayəndələri ilə Türkiyə arasında Batum danışıqları iyun ayının 4-də hər üç respublika və Osmanlı dövləti arasında "sülh və dostluq" haqqında müqavilələrin imzalanması ilə nəticələndi. "Osmanlı imperator hökuməti ilə Azərbaycan Cümhuriyyəti arasında dostluq müqaviləsi" Azərbaycan hökumətinin imzaladığı ilk dövlətlərarası müqavilə

idi. Müqavilənin 4-cü maddəsində deyilirdi: "Osmanlı imperator hökuməti Azərbaycan Cümhuriyyəti hökumətinə qayda-qanun və ölkənin təhlükəsizliyinin təmin olunmasına ehtiyac duyduğu təqdirdə hərbi qüvvə ilə kömək etməyi öhdəsinə götürür". Osmanlı yardımında əsas məqsəd 1918-ci ilin yazında bolşeviklərin əlinə keçmiş Bakını azad etmək idi.

1918-ci il iyunun 17-də böhrandan sonra yaradılmış yeni hökumət kabinetinin xarici siyasətdə ilk addımı Dördlülər İttifaqı və Cənubi Qafqaz respublikalarının iştirakı ilə keçirilməsi nəzərdə tutulan İstanbul konfransına Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Xəlil bəy Xasməmmədov və Aslan bəy Səfikürdskidən ibarət heyətin göndərilməsi oldu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Avropa ölkələri ilə diplomatik əlaqələr

yaratmaq məqsədilə 1918-ci il avqustun 23-də Əlimərdan bəy Topçubaşovu fəvqəladə elçi və səlahiyyətli nazir kimi İstanbula göndərmişdi. Burada o, rəsmi görüşlər keçirmiş, Azərbaycanla bağlı müxtəlif məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparmışdı.

İstanbulda vəziyyəti müşahidə edən Almaniya nümayəndələri yəqin etdilər ki, Azərbaycan hökuməti bolşeviklərin əlində olan Bakı quberniyasını heç kimə güzəştə getmək fikrində deyildir. Belə olduqda, onlar Bakı barəsində planlarını reallaşdırmaq üçün Sovet Rusiyası ilə gizli danışıqlara başladılar.

Sovet Rusiyasının işə qarışması Azərbaycan hökumətinin Bakını azad etməsini xeyli yubandırdı. Almaniya-Rusiya danışıqları davam etdiyi zaman Bakı Xalq Komissarları Sovetinin şəhəri əldə saxlamaq üçün çar polkovniki L. Biçeraxovdan yardım almaq ümidləri doğrulmadı. "Sentrokaspi"çilər və avqust ayının əvvəllərində L. Denstervil başda olmaqla Bakıya daxil olan ingilislər də şəhəri Qafqaz İslam Ordusunun hücumundan müdafiə etmək iqtidarında deyildilər. Nəhayət, Berlində üç aya qədər davam edən Almaniya-Rusiya danışıqları 1918-ci il 27 avqust sazişinin imzalanması ilə nəticələndi (Brest-Litovsk müqaviləsinə əlavə məxfi saziş).

İstanbulda olan və Almaniya ilə Rusiya arasındakı gizli sövdələşmədən xəbər tutan Azərbaycan nümayəndələri

"Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli" 100

27 avqust sazişi ilə bağlı Almaniyanın Türkiyədəki səfirliyinə etiraz notası təqdim etdilər. Notanın surəti Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinə, Avstriya-Macaristan və Bolqarıstan səfirliklərinə, həmçinin bitərəf ölkələrin diplomatik nümayəndəliklərinə də verildi. 1918-ci ilin sentyabrında yaranmış beynəlxalq vəziyyət Bakının tezliklə azad olunmasını zəruri edirdi.

Sentyabr ayının ortalarında Azərbaycan-Osmanlı hərbi qüvvələri Bakını yadellilərdən azad etdilər. Bakının azad edilməsi Tələt paşanın Berlində apardığı danışıqlara müsbət təsir göstərdi. Danışıqlar nəticəsində sentyabrın 23-də imzalanan Almaniya-Osmanlı protokoluna görə, Almaniya 27 avqust sazişindən imtina edir, Azərbaycanı diplomatik cəhətdən tanıyacağını bildirir, onun müstəqilliyinin Sovet Rusiyası tərəfindən tanınacağına yardım göstərəcəyini vəd edirdi. Türkiyə isə Sovet Rusiyası Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyacağı halda, öz qoşunlarını Brest sülhü üzrə müəyyən edilmiş sərhədlərə çəkəcəyini öhdəsinə götürürdü.

1918-ci ilin payızında Almaniya-Türkiyə bloku məğlub oldu. Məğlubiyyət ərəfəsində Azərbaycan Cümhuriyyətinin fəvqəladə elçisi və səlahiyyətli naziri kimi İstanbula gedən Əlimərdan bəy Topçubaşov oktyabr ayında Türkiyənin rəsmi dairələri ilə bir sıra görüşlər keçirdi. Oktyabrın 30-da yalnız Türkiyə üçün deyil, Azərbaycan üçün

də son dərəcə ağır olan Mudros barışı (1918) imzalandı. Barışığa görə, Türkiyə ordusu tezliklə Azərbaycanı tərk etməli idi. Türkiyənin nəzarəti altında olan Cənubi Qafqaz dəmir yolu müttəfiqlərin nəzarətinə verildi. Türkiyə, eyni zamanda, Bakının müttəfiqlər tərəfindən işğal edilməsinə etiraz etməməli idi. Noyabrın 4-də Əlimərdan bəy Topçubaşov Mudros barışıqının Azərbaycana aid maddələri ilə bağlı Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinə etiraz notası verdi.

Mudros barışıqına əsasən, 1918-ci il noyabrın 17-də ingilis generalı U. Tomsonun başçılıq etdiyi müttəfiq qoşunları Bakıya daxil oldular. Bundan az əvvəl isə Azərbaycan hökuməti ABŞ prezidenti V. Vilsona, öz fəaliyyətini yenidən bərpa etmiş Milli Şura isə dünya dövlətlərinə müraciəti qəbul etdi. Müttəfiqlərin müdaxiləsi Azərbaycanın istiqlaliyyətini ciddi təhlükə qarşısında qoydu. Bakıdakı vəziyyətlə yaxından tanış olduğdan sonra rus və erməni milli şuralarının ciddi söylərinə baxmayaraq, general U. Tomson bildirdi ki, Britaniya komandanlığı Azərbaycan hökumətinə və onun baş nazirinə böyük hörmət bəsləyir, Xoyski "Bakıda ən bacarıqlı adamlardan biridir" və yeni koalisiya hökuməti təşkil edilənə qədər onun hökuməti ölkədə yeganə təsirli hakimiyyət olaraq qalır.

(ardı gələn sayımızda)